

Zora Zastavniković

O NARODNOJ NOŠNJI

Današnjim “Prosvjetnim danom” završavamo opet jednu šk. godinu. Prije nego se razidemo i sa školom oprostimo na dulje vremena, hoćemo da se još sjetimo i pokažemo, da smo i mi maleni dijelak našega dragoga hrv. naroda, koji u obnovljenoj Domovini, a nastojanjem svojih vođa, lijepo napreduje.

Budimo ponosni da pripadamo narodu, koji imade tako bogatu, svoju samoniklu nar. kulturu, koja mu već od davnih vremena daje pravo na život i opstanak. Kultura je sve ono, što ljudi čine da im život bude lakši i lijepši. Narodna se kultura očituje u životu i radu naroda, - tu su: nar.običaji, priče i poslovice, narodne pjesme i popijevke, glazbala, plesovi, nar .nošnje i motivi, razne rukotvorine, način gradnje kuća i način života u raznim krajevima. To je sve nastalo još u ona vremena, kad narod nije ni znao za gradski život. To je pravo nar. blago, koje je kod Hrvata veliko i dragocjeno, koje mi moramo nastojat upoznati što bolje, da ga zavolimo i dostojno cijenimo. Mnoge su rasprave i čitave knjige ispisane o tom našem nar. blagu, - a dr. Ante Radić, kako je mnogo pisao za narod, i o narodu, napisao je i knjigu “Osnova za sabiranje i proučavanje građe o nar. životu”, u kojoj nas upućuje kako treba da promatramo i upoznajemo tu veliku - našu nar. kulturu, - da time što bolje upoznamo i zavolimo naš narod i dušu narodnu.

Mi ćemo se malo pozabaviti jednim dijelom naše starinske nar. kulture, našeg nar. blaga, a to je nar. nošnja. Nema kraja u našoj domovini, u kojem nije bilo nar. nošnje i muške i ženske. Pogledajmo duž naše drage domovine, napose onog dijela između Kupe, Save i Drave, naići ćemo na divan i nebrojen niz narodnih nošnja – svaki kraj različit od drugoga – gdje se još I danas gaji samo naša hrvatska narodna nošnja, koja je nažalost u ovom kraju skoro potpuno zaboravljena. Te su različite obzirom na kraj t.j. kakvog su oblika, materijala iz kojeg su izrađene i ukrasa koji su upotrebljavani.

- Goroviti i hladni krajevi zahtjevali su odijela od vune, kabanice, težu obuću - nego krajevi sa toplijim podnebljem i u ravnicama. - U siromašnijim krajevima,

gdje je narod teže živio i više se mučio za uzdržavanje života, nastale su jednostavnije i ozbiljnije nošnje od onih u bogatijim krajevima. Gdje su ljudi lakše živjeli tamo se i u nošnji odrazilo blagostanje i vedrina.

- Osim toga na nar. nošnju djelovali su mnogo i strani utjecaji. A život uvijek dovodi ljude u međusobni saobraćaj i tako nastaje izmjena i preuzimanje načina života uopće, a osobito odjevnih predmeta. Gdjegod je od davnine naš narod dolazio u doticaj sa stranim narodima, primao je mnogo i u nošnji od njih. N.pr. u Bosni od Turaka, u Podravini i Međimurju od Mađara. I vezeni zlatni uresi u bogatom Srijemu i Đakovštini imaju svoje porijeklo u doticaju sa Istokom.

Dalje je na razvoj nošnje pojedinih krajeva u Hrv. bila od velikog utjecaja podjela zemlje na župe i razna gosposkijska dobra, pa i uređaj nekadašnje Vojne Krajine. I danas u krajevima gdje još postoji nar. nošnja, prema granicama crkvenih župa ima razlika u odijelu. Znamo da je isto i u govoru: i mi ovdje po naglasku i izrazima raspoznavamo Crikveničana od Sv. Jelenca, Selčanina, Bribirca, Grižanca i t.d. Svaka grupa naroda koja se skupljala oko jedne crkve, imala je raznih svojih osobitosti, pa tako i u nošnji. Kmetovi pojedinih negdašnjih gosposkijskih imali su na svojoj nošnji značajne razlike u boji odijela, raznom opšavu i t.d. da se raspozna kamo koji spada, koji mu je "zemaljski gospodin" gospodarom. - Najviše se je nar. nošnja mijenjala pod utjecajem kupovnog dućanskog materijala kod vašarskih i gradskih trgovaca. Te su promjene nastajale polagano i danas još uvijek nastaju. Svako doba je dalo i seljačkoj nošnji neki biljeg, pa je i ona, iako se drži u glavnom starinskom obliku podvrgnuta postepenoj promjeni - i ona ima svoju "modu" samo što se ta polaganije mijenja, nego u bučnom gradskom životu.

U svim krajevima Hrvatske,enska je nošnja bogatija raznim oblicima od muške. Ali je,enska nošnja i otpornija protiv raznih novih utjecaja od muške, koja se mnogo brže gubi i više se je izgubila, nego,enska.

Glavno obilježje u razlici nar.nošnje je kroj. Prema kroju, poimence ženskog odijela glavni su tipovi u našim krajevima ove nošnje:

Jadranska, koja ima ženske suknje sa poramenicama (kako se to kod nas zvalo "na kas") većinom crne boje, - jednostavni rupci za glavu.

Panonska, po gornjim hrv. krajevima, Slavonija, Srijem, Vojvodina. Skuti, opleće, pregače manje ili više ukrašene vezenjem ili tkanjem, najviše biljnim ornamentima u raznim bojama. Obilježje su joj ženske kape (poculice) i vezeni rupci (peče šamije).

Dinarska nošnja, cijeli Kordun, Dalm. Zagora, Hercegovina, Crna Gora: haljina u jednom komadu sa vezivom na prsima, rukavima i rubovima skuta, vunenene pregače sa resama, haljetcici bez rukava (zobuni).

Muslimanska nošnja, Bosna i Hercegovina - sa vrlo širokim nabranim suknjama u obliku hlača (dimlije) dole stegnute, na to prslučić, fes, koprena.

Naša starinska primorsko-vinodolska nar. nošnja spada u Jadranski tip.

Samo još naše najstarije bake znadu točno, kako je ona izgledala. Muškarci su nosili bijele suknene "gaće" dole uske, a oko đepova opšivene crnim vunenim gajtanom.

Bijele također suknene "fanele" sa dosta uskim rukavima, koje su kasnije zamjenile bijele pletene maje od domaće vune, crni "lajbak", pa "kapot" ili zimi ko,uh. To su sve šivali posebni "šilci" koji su obično po većim mjestima imali svoje radionice.

Žene su nosile široku košulju "stomanja nabranica" sa gustim naborima oko vrata i usto nazubljenim pa su ju sprijeda zakapčale iglom "pučenkom" t.j. gumbašnicom sa velikom obično metalnom glavicom. Rukavi također široki i nabrani na ramenima sa lijepim uresnim šavovima, kod šake sapeti. Suknje crne, široke "sarze" prišivene na "kas" (ili "bušt"), opšiven na blagdanjim haljama crvenim ili modrim vrpčama. To su bile "halje na sprav". Oko struka su omotale šareni tkani pojas. Ispod "sarze" t.j. gornje haljine bila je istog kroja šarena suknja "fris" - a bijela takova, urešena čipkama koje su virile ispod ruba gornje suknje, zvala se "kiklja". U zimi su nosile umjesto frisa suknju od janjećih kožica, to je bila "kotiga". Te kotige, kao i kožuhe su lijepo izrađivali majstori "kotižari".

Sukno od domaće vune, a i platno od kupovnog pamučnog prediva tkale su "tkalice".

Za svečana odijela bile su stomanje nabranice od tanjeg kupovnog platna, i to gornji dio zvan "opleći", a na njega prišiven dolnji dio "krilo" od debljeg platna. Suknje su bile od tanke vunene tkanine zvane "tibat" - to su bile "halje tibetamke".

Starije žene su nosile jednostavne crne haljetke (bluze) zvane "župica". Kasnije su došle u porabu raznobojne "surke".

Kao obuću nosili su opanke. Najstariji opanci vezali su se uskim remenom oko noge i zvali su se "opanak na oputu" U opancima su bile i "natikače" papuče ispletene od grube vune. Čarape su bile bijele, vunene ili pletene od "bumbaka" (pamuka), a muškarci su nosili vunene čarape zvane "kopica", koje su navukli na dolnji uski dio hlača, kako vidimo kod naših Ličana.

Na glavi su žene nosile bijeli "rub" to je bio do 2 m dugačak ručnik, na krajevima protkan crvenim koncem. Znale su taj rub načiniti iz kupovnog tanjeg platna i krajeve lijepo izvesti crvenim koncem. To su omotale oko glave tako, da su krajevi jedan dulji a drugi kraći visili na ramenima, a kod posla bi ih prebacile natrag. Žalobni "rubi" bili su na krajevima protkani crnim koncem, na glavi nad oči natkriveni i ispod vrata pričvršćeni.

Vjenčano odijelo mladenke bila je obično crvena halja sa nabranicom iz finijeg platna.

Na glavi visoka kapa složena od raznobojnog umjetnog cvijeća, sa koje su na leđa visile mnoge raznobojne vrpce "kurdele". Ta se vjenčana kapa zvala "bi-

sirnica". Tu vjenčanu opremu nije svaka mlada nabavljala, obično ju je imao koji trgovac, od koga su uz odštetu posuđivali. Ni prsten za vjenčanje nije svatko kupovao, nego su posuđivali jedan drugom, jer nije bio običaj, da se prsten nosi kao ures. Vjenčani prsten "verica" bio je od nekog žutog metala i to se zvalo prsten od "pahmana".

Kao nakit nosile su žene, t.j. djevojke nizove crvenih krupnih koralja složenih tako, da su u sredini najkrupnija a prema krajevima sve tanja zrna. "Rećini" su bili "morci" (naušnice) - a i muškarcu su nosili u jednom uhu takav rećin.

Još pred više od 50 god. je nestalo naše stare primorske nošnje, osobito ovdje, gdje je narod više dolazio u dodir sa stranim svijetom. Na otocima se još tu i tamo vidi. Ja se iz svoga djetinjstva u Vinodolu sjećam, da su samo stare none nosile sarze i gdje koji nonići oblačili svoje bijele fanele i maje. Još i pred svjetskim ratom (1.svj.rat) se tu i tamo kojeg viđalo. Mnogo sam toga čula od mojeg pokojnog "starog čaće" i "stare mame" pa mi je i danas žao, da nisam i bilježila njihova pripovjedaanja.

Ali sada "ni već nonići starih"!

Ni današnji nonići i nonice se nisu oblačili u starinsku nošnju, ali još nam znadu o njoj pripovijedati. Mi to sve treba da upamtimo i pobilježimo, da i oni što dolaze za nama, znadu za tu "živu starinu", koja nestaje pred modernim životom.

Danas već nije moguće obnoviti ono kako je negda bilo, u ničemu, pa ni u nošnji, jer su sve životne prilike sasvim izmjenjene. Život i u selu i u gradu imade danas takovih potreba, koje ljudi negda nisu poznavali. U ona stara vremena seljaci su u svojim zadrugama imali život opskrbljen do smrti, pa su bez te brige stvarali svoje lijepe rukotvorine, a žene su mogle mirno izrađivati skupocjene i trajne nar. nošnje. Sad se to nigdje ne može u tolikoj mjeri. Što danas sličnoga radimo, sve je samo nasljedovanje i oponašanje onog staroga i lijepoga, pa time treba da prikažemo, da nam je to sve milo i drago. Primjenjujmo gdje god možemo krasne narodne motive.

Drage djevojčice, vi molite svoje mame, da vam naprave odijelo prema staroj našoj nar. nošnji. Neka vam to bude za svečanosti. A vi drage majke, nastojte udovoljiti toj molbi.

Te će svečane haljine vašoj djeci trajati više godina, biti će mnogo ljepše i jeftinije nego one svilene, za koje potrošite mnogo više novaca, a nisu za dulju upotrebu.

Hajde, uvedimo mi tu modu kod nas. - Nemojte, da te haljine budu samo za "mesopust", što se nažalost vidi da jest tako. Mislimo na ono: Tuđe poštuju, a svojim se diči!

Držimo se u svemu toga načela, pa i u nošnji.

Pokažimo svoj napredak i u tome, što shvaćamo i razumijemo prošlost i sadašnjost, a pomažemo utirati puteve boljoj i ljepšoj budućnosti. Dr. Ante Radić

je napisao i ovo: "Po ženi se najbolje pozna, da li narod napreduje ili nazaduje, jer se po ženi najbolje zna, da li se radi ili se dangubi. Žena nekako prva osjeti, kakav je zrak oko nje. Ako sve kreće napred, ona će prva, ako kola krenu niz brdo, - ona opet prva."

Ne dajmo da kola krenu nizbrdo, nego u svakom pogledu da idemo napred!

Umjesto sažetka napomena glavnog urednika

Ovaj je rad ustvari predavanje koje je Zora Zastavniković održala u Crikvenici 29. lipnja 1940. godine u prigodi završne svečanosti pod nazivom Prosvjetni dani. Nađen je u arhivu osnovne škole Vladimira Nazora, prilikom istraživanja crikveničke narodne nošnje. Zora Zastavniković bila je učiteljica u Osnovnoj školi u Crikvenici od 1934. do 1947. godine. Njeni bivši učenici sjećaju se njenog marljivog rada na skupljanju etnografskih vrijednosti i odgoju djece u duhu njegovanja kulturne baštine. To je i smisao njezinog govora, koji ni danas nije izgubio na važnosti.

Summary

Zora Zastavniković • ABOUT FOLKLORISTIC DRESS

Editors word

This work is actually a lesson by Zora Zastavniković held in Crikvenica on June 29th 1940. During a final celebration called Prosvjetni dani (Education days). It was found in the archive of elementary school "Vladimir Nazor", while looking for information about folkloristic dresses in Crikvenica region. Zora Zastavniković was a teacher in elementary school in Crikvenica from 1934. to 1947.

Her former students remember her as a diligent collector of ethnological values who thought children to cherish the cultural heritage. This is also the essence of her speech. Values she mentioned in it are still actual.

